

Ли́ки мовчанн́я

МАРІУШ ВОЗНЯК

1 КВІТНЯ 2020

2011 року, під час Світового дня молоді, у Мадриді трапилася незвична подія. Бенедикт XVI мав виступити зі зверненням до молоді всього світу, та раптом, коли він уже збирався говорити, розпочалася буря. Папа і слухачі чекали, доки негода вщухне: він – під блаженським захистом сцени, молодь – під відкритим небом. Коли нарешті розхмарилося, Бенедикт XVI, замість читати заздалегідь підготовану промову, запросив молодих людей увійти в тишу адорації. Ставши навколішки перед Пресвятими Дарами, він мовчанням проголошував Слово, і понад мільйон до нитки вимоклих молодих людей долучився до нього.

Образ Церкви, у захопленому мовчанні об'єднаної довкола Господа, впроваджує нас у саму суть молитви: це зустріч, щирість, простота, яка милується присутністю Бога.

Чи є сьогодні сенс говорити про тишу? Спостерігаючи за собою та людьми навколо, можна зауважити, що, справді, багато хто прагне спокою, відпочинку від справ, які протягом тижня відбирають наш час. Але коли настають довгоочікувані вихідні або виявляється, що на нашій шії висить не так уже й багато справ, це бентежить. Ми не знаємо, куди себе подіти. Намагаємося втекти в «активність» – занурюємось у смартфон, у соцмережі. Зрештою, це стосується не лише більш-менш тривалого вільного часу: достатньо придивитися до того, як часто ми щодня перевіряємо новини та як реагуємо, коли довго не отримуємо ніяких повідомлень. Аж здається, що тиша нас жахає. Проте тільки в тиші можливе глибоке спілкування з Богом.

На сенс утихомирення вказують слова Ісуса з Нагірної проповіді: «А коли молитесь, не будьте як ті лицеміри, що люблять навидноті молитися по синагогах та на перехрестях, щоб показатися людям. Істинно кажу вам: вони вже мають свою нагороду. Ти ж, коли молишся, увійди у свою кімнату, зачини за собою двері й молись Отцеві твоєму, що перебуває в тайні, а Отець твій, що бачить таємне, віддасть тобі. А коли молитесь, не говоріть зайвого, як ті погани; гадають бо, що за своєю велемовністю будуть вислухані. Не будьте, отже, подібні до них, бо Отець ваш небесний знає, чого вам треба, перш ніж ви просите в Нього» (Мт 6, 5-8).

Із цим уривком суголосний фрагмент із книги Псалмів: «Вгамуйтеся і пізнайте, що Я – Бог» (46, 11). «Зачиніть двері», «вгамуйтеся» – заклики, що вказують на реальний, ба навіть фізичний вимір зустрічі з Богом: вона можлива лише у просторі, вільному від усього, що створює безлад і зайвий галас. Зовнішній спокій дає змогу зануритись у глибину, де наше «я» вільне від величання, від самореклами перед іншими людьми. Можна бути показним християнином і грати роль справедливої особи, людини молитви, а насправді просто обманювати самого себе, намагаючись обманути Бога.

У главі 6 Уставу святого Бенедикта йдеться про чесноту мовчання та вміння правильно вживати слова, аби не гаяти часу на безсенсовні й непотрібні справи. Глава 42 зобов'язує мовчати після повечір'я та призначає покарання за порушення цього правила. Єдині винятки – це потреба поговорити з гостями та виконання доручень настоятеля. Загалом же Устав наполягає на тому, що тишу необхідно плекати – з огляду на Бога і братів, які живуть поруч.

Святий Августин у другому розділі свого Уставу, вказує на роль мовчання не прямо, а просто

згадуючи про повагу до людини, яка саме молиться; він підкреслює важливість ораторіуму, тобто спеціального місця для спільної чи індивідуальної молитви. У нього також знаходимо настанову в тиші серця роздумувати про все, промовлене вголос під час молитви псалмами. Тут спадають на думку слова святого Ігнатія Антіохійського з Листа до ефесян: «Хто зрозумів слова Господа, той розуміє Його мовчання, бо ми пізнаємо Господа в Його мовчанні».

Для картузіанців, які вкрай серйозно серйозно сприймають радикальність чернечого життя, відкриття пустельної тиші – це джерело радості. «Скільки благ і божественної радості приносять своїм прихильникам усамітнення й тиша пустелі, знають лише ті, хто їх відчув. Тут відважні люди можуть знов віднайти себе та, якщо забажають, перебувати самі з собою, постійно плачучи насіння чеснот і щасливо споживаючи плоди раю. Тут шукають погідного погляду, який сповнений любові Нареченого і яким, якщо він чистий і щирий, споглядають Бога. Тут освячують працьовитий відпочинок і відпочивають у спокійних справах. Тут Бог відплачує за ратну працю Своїм ратоборцям бажаною нагородою: миром, якого світ не знає, і радістю в Святому Дусі», – пише в листі до Радульфа Зеленого святий Бруно Кельнський, засновник картузіанського ордену.

Феномен мовчання, отже, пов'язаний із молитвою та зустріччю людини з Богом. Досвід ченців і святих Церкви – це велике багатство, живий вир тривалої традиції. Але не можна забувати, що кожен із нас має власний шлях до спілкування з Богом, яке варто плекати в найприроднішому для нього середовищі – у тиші.

У Католицькій Церкві нині є чимало груп мирян і богопосвячених осіб, які практикують мовчазну молитву. Одна з них – це Всесвітня спільнота християнської медитації, пов'язана з рухом споглядальної молитви. Кожен її учасник протягом дня щонайменше пів години присвячує мовчазній молитві, до якої спонукає певне святе слово (наприклад, промовлене в тиші серця «maranatha»). Рух християнської медитації у ХХ столітті розвинув бенедиктинець отець Джон Мейн: іще світською особою працюючи далеко на Сході, на Малайї, він познайомився з індуїстським ченцем, завдяки якому відкрив вимір внутрішньої молитви, а згодом заглибився в традицію постійної молитви святого Йоана Касіяна.

Іноді терміни «тиша» й «мовчання» вживають як синоніми, та між ними є важлива різниця. Тиша – це стан, коли не лунає ніяких звуків; мовчання ж – це тиша, яка настає, коли ніхто нічого не каже. Обидва слова описують ту саму реальність, однак «тиша» стосується її об'єктивного боку, вказує на фізичний і психічний стан (перебування у тиші; тиша в людському серці – гармонія, мир), тимчасом як «мовчання» – це суб'єктивний бік тиші, дія того, хто нічого не каже.

Людська тиша проявляється по-різному: у мовчанні, у спогляданні, у медитації. Кожна з цих форм має особливу функцію у встановленні міжлюдських взаємин і стосунків людини з самою собою та з Богом. Тиша нерозривно пов'язана з відкриттям і формуванням особистості: це суб'єктивний, індивідуальний досвід на шляху до досконалості, який дозволяє нам знайти свої цінності й актуалізувати їх у дії.

Мовчання – це тиша, у якій перебуває людина, занурена в молитву; людина, яка усвідомлює своє буття для Бога, яка дослухається до Того, Хто є Присутністю, здатною переіменити серце та вказати на шлях дружби з Ісусом в іншій людині. Цю істину добре ілюструють два тексти. Перший – фрагмент «Сповіді» святого Августина: «Господи Боже, дай нам мир, тому що Ти дав нам усе – мир відпочинку, мир Суботи, мир без вечірнього присмерку! Бо весь цей прекрасний порядок дуже добрих речей, сягнувши своїх меж, промине. Вони стануть вечором так, як колись стали ранком» (13, XXXV). А другий – слова святої XX століття, Матері Терези: «Плід тиші – молитва. Плід молитви – віра. / Плід віри – любов. Плід любові – служіння. Плід служіння – мир».